

Nieuwe Dorpen

Verlag van groepsdiscussies met bewoners uit de gemeente Dantumadeel en Dongeradeel

Werkdocument

Drs. J. Grünfeld en drs. R. Schoemaker
Motivaction Research and Strategy

Nieuwe Dorpen

Verlag van groepsdiscussies met bewoners uit de gemeente Dantumadeel en Dongeradeel

Werkdocument

InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
Tel.: 070 378 56 53
Internet: <http://www.agro.nl/innovatienetwerk/>

ISBN: 90 – 5059 – 243 - 0
Overname van tekstdelen is toegestaan, mits met bronvermelding.
Rapportnr. 04.3.042 (serie werkdocumenten), Den Haag, november 2004

Deze publicatie maakt onderdeel uit van een serie over het onderwerp Nieuwe Dorpen. Contactpersonen voor dit onderwerp zijn ir. N.J. Beun en dr. J.H.A. Hillebrand.

In deze serie zijn verschenen:

- *Nieuwe dorpen – een eerste verkenning van problemen en kansen*
STORRM CS en DLA+ landscape architects – juni 2003 – rapport 03.2.042, ISBN 90-5059-184-1
- *Nieuwe dorpen – analyse van partijen en processen*
STORRM CS en Actors Procesmanagement – juni 2003 - rapport 03.2.043, ISBN 90-5059-185-X
- *Nieuwe Dorpen - verslag expertmeeting*
STORRM CS - juni 2003 - rapport 03.2.040, ISBN 90-5059-187-6
- *Nieuwe dorpen – kwalitatief onderzoek naar de meningen van burgers*
Motivaction – juni 2003 – rapport 03.2.041, ISBN 90-5059-186-8
- *Nieuwe dorpen – eerste verkenning van hun sociale vitaliteit*
B.Kisjes en dr. C.W.M. Giesen – juni 2003 - rapport 03.2.032, ISBN 90-5059-176-0
- *Nieuwe dorpen – een essay over sociale samenhang*
Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn en de Architecten Cie. Research & Development – november 2003 - rapport 03.2.052, ISBN 90-5059-199-X
- *Nieuwe Dorpen in de praktijk – verslag conferentie ‘Het Nieuwe Land Leven’, 20 november 2003*
D en K Tekst en Vorm – april 2004, rapport 04.2.067, ISBN 90-5059-212-0
- *Wat hebben ze nu weer bedacht? Een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel? – Verslag van de zoektocht mei 2003 – juni 2004*
Bureau PAU - november 2004, rapport 04.3.045, ISBN 90-5059-240-6
- *Nieuwe Dorpen – Verslag van groepsdiscussies met bewoners uit de gemeente Dantumadeel en Dongeradeel*
Motivaction Research and Strategy – november 2004, rapport 04.3.042, ISBN 90-5059-243-0

Voor nadere informatie zie ook de volgende artikelen in de pers:

- *Nieuwe dorpen, nieuwe kansen* - Algemeen Dagblad - dinsdag 17 december 2002.
- *Woonwijk is meer dan gedrocht om te slapen* - Trouw - vrijdag 27 december 2002.
- *Nieuwe dorpen, nieuwe kansen?* – Werkplaats voor de Leefomgeving, juli 2003.
- *Buiten bouwen is meer dan mooi stenen stapelen* – Trouw – 14 februari 2004
- *Voorzieningen in dorpen kunnen behouden blijven* – MO Samenlevingsopbouw – maart 2004

Tevens verwijzen wij u graag naar:

- Het programma *De andere wereld van zondagochtend* - IKON, radio-uitzending, 12 oktober 2003, te beluisteren op www.omroep.nl/ikon
- *Twee Vandaag* – TROS, TV uitzending, 17 februari 2004, www.tweevandaag.nl
- *Eén op de middag* - KRO, radio-uitzending, 26 februari 2004

Deze artikelen en de publicaties zijn ook te vinden op de internetsite van InnovatieNetwerk (<http://www.agro.nl/innovatienetwerk/>).

Voorwoord

De dorpen op het platteland kampen met een groot aantal problemen. Een paar voorbeelden zijn de achteruitgang van de ruimtelijke kwaliteit door uitbreidingen aan de randen van bestaande dorpen ('witte schimmel'), jongeren die naar de stad trekken omdat er onvoldoende werk, inkomen en woonruimte zijn, het wegvallen van sociale cohesie en voorzieningen en de zorg voor de 'echt ouden' (80+). Daarnaast zijn er ook problemen in de omgeving van de dorpen, zoals met de waterberging en het wegvallen van de landbouw als drager van het landschap. Maar er zijn ook kansen, bijvoorbeeld omdat veel mensen graag landelijk zouden willen wonen.

Op diverse fronten wordt gewerkt aan oplossingen voor deze problemen en het benutten van de mogelijkheden. Dat blijkt echter niet eenvoudig te zijn. InnovatieNetwerk heeft daarom het initiatief genomen om te bezien of door het clusteren van (een aantal van) deze problemen en door het loslaten van alle mogelijke restricties, nieuwe oplossingsstrategieën of -concepten in beeld komen, die vervolgens op hun kwaliteit kunnen worden beoordeeld. Dit initiatief heeft de naam 'Nieuwe Dorpen' gekregen, een metafoor voor het helemaal fris, zonder vooringenomenheden en los van bestaande regels zoeken naar oplossingen voor de problemen waarmee de dorpen en het platteland worstelen.

De gemeente Dantumadeel zoekt samen met InnovatieNetwerk naar oplossingen voor haar problemen. Deze samenwerking heeft ertoe geleid dat in 2003 drie consortia gevraagd zijn integrale ontwerpen voor een nieuw dorp in Dantumadeel te maken, waarin een aantal van de hier beschreven problemen in samenhang worden opgelost. Deze ontwerpen zijn besproken met vertegenwoordigers van de Dantumadeelse bevolking. Ze zijn daarna gepresenteerd en verrijkt op de nationale conferentie over 'Nieuwe Dorpen' die InnovatieNetwerk op 20 november 2003 heeft georganiseerd.

Voor u ligt het verslag van vier groepsdiscussies, waaraan in totaal dertig mensen hebben deelgenomen. De deelnemers waren afkomstig uit de gemeente Dantumadeel en de aangrenzende gemeente Dongeradeel. Centraal in de gesprekken stonden de volgende vijf vragen:

- Hoe percipiëren de huidige bewoners hun eigen problemen in Dantumadeel? Is er volgens hen sprake van problemen en om welke problemen gaat het?
- Waarin verschillen en waarin komen de door bewoners gesignaleerde problemen overeen met die van experts?
- Wat zien de bewoners als oplossingen voor problemen?

- In hoeverre draagt het bouwen van een nieuw dorp bij aan het oplossen van problemen en wat zijn daarbij de randvoorwaarden?
- Specifiek: waar dient naar de mening van bewoners de gemeente Dantumadeel rekening mee te houden in de communicatie met inwoners? Op welke wijze willen en kunnen bewoners betrokken worden bij de ontwikkeling van nieuwe dorpen?

Elk van de ondervraagde groepen is overwegend zeer tevreden met zijn woonsituatie vanwege de natuur, rust en ruimte. Bovendien is men ingenomen over de sociale contacten met familieleden en burens en het verenigingsleven. Het lage gemiddelde inkomen in deze regio wordt door de deelnemers aan de gesprekken niet als groot probleem ervaren. Juist de bestuurders in de regio maken zich over dit probleem grote zorgen.

De problemen die de gespreksdeelnemers zelf naar voren brengen hebben te maken met vooral de (ontoereikende) werkgelegenheid en het woningtekort, zowel voor starters als senioren. Daarnaast ondervinden velen een gevoel van onveiligheid, vooral veroorzaakt door hangjongeren en het gebrek aan aanwezigheid van politie. Ook is men ontevreden over de capaciteit van de infrastructuur.

Deze publicatie geeft inzicht in de resultaten van de gevoerde gesprekken. De gesprekken illustreren zowel de diversiteit in probleempercepties van de burgers die aan de gesprekken hebben deelgenomen alsook de verschillen en overeenkomsten tussen de probleempercepties van deze burgers en bestuurders. Het betreft geen statistisch representatief beeld, maar het geeft een goed beeld van de onder de burgers levende opvattingen.

Met deze publicatie is een volgende bouwsteen toegevoegd aan de zoektocht naar oplossingen voor de problemen waarmee het platteland worstelt in het algemeen en de zoektocht in de gemeente Dantumadeel in het bijzonder.

Dr. G. Vos,

Directeur InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
1. Inleiding	1
1.1. Achtergrond	1
1.2. Doel- en probleemstelling	2
1.3. Methode en opzet van het onderzoek	2
1.4. Respondentenselectie	3
1.5. Groepsindeling	3
1.6. Woonbelevingsmethodiek	4
1.7. Veldwerk	5
1.8. Inhoud groepsdiscussie	5
1.9. Rapportage	6
2. Analyse	7
2.1. Aantrekkelijkheid gemeente Dantumadeel/Dongeradeel	7
2.2. Problemen volgens de bewoners	11
2.3. Problemen volgens professionals	16
2.4. Oplossingen	18
2.5. Relatie met de gemeente	23
3. Conclusies en aanbevelingen	25
3.1. Conclusies	25
3.2. Aanbevelingen	27

1. Inleiding

In opdracht van InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster, en in samenwerking met de gemeente Dantumadeel en de gemeente Dongeradeel, heeft Motivaction International B.V. een onderzoek uitgevoerd naar de perceptie van burgers van de kansen en problemen in de landelijke gemeente Dantumadeel in Friesland. Het onderzoek is uitgevoerd onder bewoners van de gemeente Dantumadeel en de buurgemeente Dongeradeel.

1.1. Achtergrond

De gemeente Dantumadeel in Noordoost-Friesland bestaat uit elf dorpen en kampt met de typische problematiek die in veel dorpen speelt. Onder meer de volgende sociale, economische en fysieke ontwikkelingen worden door professionals gesignaleerd (bron: *Wat hebben ze nu weer bedacht? Een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel?*, InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster (2004)):

- Een laag welvaartspeil;
- Een tekort aan werkgelegenheid in de gemeente en in de omliggende regio;
- Boeren stoppen met agrarische activiteiten;
- Het verdwijnen van sociale cohesie tussen de verschillende dorpen en het vervagen van de eigenheid van de dorpen;
- Een opkomende vergrijzing en wegtrekkende jongeren;
- Een gespannen woningmarkt, zowel voor huur- als koopwoningen, waardoor bewoners moeilijker een wooncarrière kunnen maken;
- De moeilijkheid/onmogelijkheid om dorpskernen uit te breiden;
- Een kwalitatief en kwantitatief laagwaardig voorzieningenniveau;
- Tal van (te verwachten) fysieke problemen (ecologie, water, verkeer, witte schimmels en industrieterreinen).

Bestuurders en ambtenaren van de gemeente Dantumadeel hebben aangegeven behoefte te hebben aan inzicht in de wijze waarop inwoners van de gemeente aankijken tegen de problemen die in hun regio spelen. In een later stadium heeft ook de buurgemeente Dongeradeel interesse getoond in participatie aan dit onderzoek.

Aan Motivaction is gevraagd om met behulp van onderzoek te inventariseren of de bovenstaande problematiek ook door de huidige bewoners van Dantumadeel en Dongeradeel wordt ervaren, of dat zij wellicht andere problemen ervaren, en of het bouwen van een nieuw dorp of nieuwe dorpen een oplossing voor de problemen biedt, en wat daarbij de randvoorwaarden zijn.

1.2. Doel- en probleemstelling

De doelstelling van het onderzoek luidt als volgt:

“Het verschaffen van input voor de discussie over het eventueel bouwen van een nieuw dorp in Dantumadeel als oplossing voor problemen die door huidige bewoners en experts worden waargenomen.”

Uit deze doelstelling kan een vijftal probleemstelling worden herleid:

- Hoe percipiëren de huidige bewoners hun eigen problemen in Dantumadeel? Is er volgens hen sprake van problemen en om welke problemen gaat het?
- Waarin verschillen en waarin komen de door bewoners gesignaleerde problemen overeen met die van experts?
- Wat zien de bewoners als oplossingen voor problemen?
- In hoeverre draagt het bouwen van een nieuw dorp bij aan het oplossen van problemen en wat zijn daarbij de randvoorwaarden?
- Specifiek: waar dient naar de mening van bewoners de gemeente Dantumadeel rekening mee te houden in de communicatie met inwoners? Op welke wijze willen en kunnen bewoners betrokken worden bij de ontwikkeling van nieuwe dorpen?

1.3. Methode en opzet van het onderzoek

Gezien de aard van de onderzoeksvragen is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksopzet. Kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn geschikt bij vraagstukken die te maken hebben met nuancerings- en verdiepingen ten aanzien van specifieke wensen en eisen van de doelgroep met betrekking tot de woning (architectuur, indeling, uitrusting), de woonomgeving (sfeer, aanwezigheid van specifieke voorzieningen) en wensen ten aanzien van ‘medebewoners’. Kwalitatief onderzoek is bij uitstek geschikt om rechtstreekse feedback te krijgen van de doelgroep, waarbij diepgaand doorgevraagd kan worden om zodoende inzicht te krijgen in gedrag, meningen, gedachten en associaties met betrekking tot het onderwerp.

In dit specifieke geval is gekozen voor groepsdiscussies. In groepsdiscussies vullen respondenten elkaar aan en stimuleren zij elkaar. Bovendien is het een geschikt middel voor het faciliteren van creatieve processen, bijvoorbeeld om te komen tot het definiëren van problemen of het formuleren van wensen en verwachtingen ten aanzien van actuele thema's. Groepsdiscussies zijn tot slot geschikt om snel een groot scala aan ideeën en gevoelens boven tafel te krijgen. In het onderzoek zijn vier groepsdiscussies, gehouden met elk 7 of 8 deelnemers. In totaal hebben er 30 respondenten aan het onderzoek deelgenomen.

Gekozen is voor een specifieke samenstelling per groep met overeenkomstige kenmerken, ter voorkoming dat de antwoorden 'alle kanten op gaan'. Aangezien het niet zo is dat alle respondenten op dezelfde wijze naar een woonomgeving en woning kijken, is van iedere deelnemer het woonbelevingslidmaatschap vastgesteld met behulp van een individuele vragenlijst. Inzicht in de woonoriëntaties van de verschillende deelnemers in één groep biedt een extra verklarende kracht waarom zij over bepaalde zaken consensus hebben en waarom meningen bij andere onderwerpen uiteen kunnen lopen.

1.4. Respondentselectie

In overleg met InnovatieNetwerk en de begeleidingsgroep Nieuwe Dorpen Dantumadeel is besloten om in eerste instantie de huidige inwoners van Dantumadeel als primaire onderzoeksdoelgroep te beschouwen. Immers, de ontwikkelingsplannen zullen door alle bewoners van Dantumadeel dienen te worden omarmd, ongeacht of zij jong of oud zijn, wel of geen kinderen hebben en ongeacht of zij geboren of getogen zijn in één van de dorpen van de gemeente.

Op basis van nader overleg is ervoor gekozen om ook inwoners buiten de gemeente Dantumadeel (deel uitmakend van de NOFA-gemeenten) in de onderzoeksopzet te betrekken. De respondenten van een groepsdiscussie waren woonachtig in de gemeente Dongeradeel. Deze groep kan beschouwd worden als controlegroep. Op basis hiervan is namelijk te bepalen in welke mate de genoemde wensen en problemen kenmerkend zijn voor de gemeente Dantumadeel dan wel van de streek.

Uit ervaring blijkt een aantal van 6 tot 8 deelnemers per groep voldoende te zijn om een goed beeld van een specifieke doelgroep te vormen. Het moge duidelijk zijn dat bij deze aantallen er geen sprake is van een statistisch representatief beeld. Hiervoor is kwantitatief onderzoek noodzakelijk.

1.5. Groepsindeling

De deelnemers zijn geselecteerd door de gemeente Dantumadeel en Dongeradeel. Hierbij is gebruikgemaakt van verschillende wervingsmethoden. Er is een oproep geplaatst in een huis-aan-huisblad. Daarnaast zijn bijvoorbeeld bewoners benaderd die als woningzoekende (starter) staan ingeschreven bij de gemeente Dantumadeel.

Er is gekozen voor een groepsindeling op basis van levensfase bij de drie groepsdiscussies met bewoners van Dantumadeel. De groepsdiscussie met bewoners uit

Dongeradeel is divers samengesteld. In deze groep zijn alle levensfasen vertegenwoordigd.

- Groep 1: huidige bewoners van Dantumadeel met een leeftijd van ouder dan 60 jaar (senioren en empty nesters);
- Groep 2: huidige bewoners van Dantumadeel-gezinnen met thuiswonende kinderen;
- Groep 3: huidige bewoners van Dantumadeel-starters; alleenstaanden en stellen zonder kinderen;
- Groep 4: bewoners uit de gemeente Dongeradeel.

In elke groepsdiscussie zijn bewoners uit verschillende kernen van de gemeente Dantumadeel geselecteerd. In groep 4, bewoners uit de gemeente Dongeradeel, waren de meeste respondenten woonachtig in Dokkum. Eén respondent woonde in Ternaard.

1.6. Woonbelevingsmethodiek

Motivaction beschikt over een onderzoeksmodel dat de normen en waarden van de Nederlandse bevolking in beeld brengt. Dit onderzoeksmodel, genaamd Mentality, maakt het mogelijk om consumenten te segmenteren aan de hand van hun waardenoriëntatie oftewel levensinstelling. In een complexe en veranderlijke samenleving biedt het model een bruikbare aanvulling op traditionele segmentaties op basis van sociaaldemografische gegevens (inkomen, leeftijd, gezinssamenstelling, et cetera).

Binnen het Mentality-onderzoek heeft Motivaction ook de woonbeleving van Nederlanders onderzocht en hieruit is gebleken dat sociaaldemografische criteria zoals huishoudensamenstelling, opleidingsniveau of inkomensniveau, veel verklaren, maar niet de volledige verklaring bieden voor de wijze waarop mensen willen wonen. Waardeoriëntaties blijken, naast de sociaaldemografische gegevens, verklarend te zijn voor zaken als de voorkeur voor het woningontwerp, het woningtype, of de woning bij voorkeur een moderne of traditionele uitstraling moet hebben, aan welke criteria de vormgeving van de woonomgeving moet voldoen, welke voorzieningen gewenst zijn, in welke mate sociale cohesie tussen de bewoners van de wijk gewenst is, et cetera. Voorkeuren voor ruimtebeleving, status en een manier om zichzelf te onderscheiden van anderen, zijn te herleiden uit deze woonoriëntaties.

Motivaction onderscheidt zeven woonbelevingsgroepen (gemeenschapsgezinden, buurtgeoriënteerden, huiselijken, gehaaste middenklassers, actieve individualisten, tolerante socialisers en gesettelde idealisten), die sterk op woonwensen en woonattitude differentiëren.

Woonbeleving in groepen

De meest dominante woonbelevingsgroepen zijn gesettelde idealisten (11 respondenten), gemeenschapsgezinden (9 respondenten) en buurtgeoriënteerden (5 respondenten). De verdeling is verder als volgt: tolerante socialiser (2), gehaaste middenklasser (2) en huiselijke (1). Géén van de respondenten is een actieve individualist.

De oriëntatie van de respondenten komt overeen met de verwachting. De sterke vertegenwoordiging van gemeenschapsgezinden en gesettelde idealisten is te verklaren uit hun voorkeur voor landelijk wonen. Beide groepen hechten veel waarde aan een groene leefomgeving. Het verschil tussen deze twee groepen is dat gemeenschapsgezinden met name worden aangetrokken door de dorpse levenssfeer, oftewel sociale betrokkenheid. Gesettelde idealisten hechten veel waarde aan privacy, rust en ruimte. In de groep uit Dokkum waren relatief meer gesettelde idealisten en relatief weinig gemeenschapsgezinden vertegenwoordigd in vergelijking met de groepen uit Dantumadeel. Er waren amper of geen verschillen naar woonoriëntatie tussen de drie groepen uit Dantumadeel.

In totaal hebben 30 bewoners van de gemeente Dantumadeel en Dongeradeel aan het onderzoek deelgenomen.

1.7. Veldwerk

De groepsdiscussies hebben plaatsgevonden op het gemeentehuis van Dantumadeel te Damwoude. Het onderzoek heeft plaatsgevonden op maandag 17 en dinsdag 18 mei 2004. Iedere groepsdiscussie heeft circa twee uur in beslag genomen en werd geleid door een moderator van Motivaction. Diverse vertegenwoordigers van de gemeente Dantumadeel hebben het onderzoek bijgewoond in een 'meekijkruimte', met behulp van een gesloten videocircuit naast de onderzoekruimte. Van alle discussies zijn video-opnamen gemaakt. Als dank voor hun medewerking hebben de deelnemers een *incentive* ontvangen na afloop van de groepsdiscussie.

1.8. Inhoud groepsdiscussie

Inhoudelijk valt een groepsdiscussie in twee delen uiteen. In het eerste deel wordt in een open sfeer gesproken met de deelnemers over hoe zij het leven en wonen in Dantumadeel ervaren (zie ook de onderzoeksvragen) en welke problemen zij nu en in de toekomst waarnemen. In het tweede deel van de groepsdiscussie staan de

oplossingen voor de geschetste problemen centraal. Hierbij vormt de inrichting van een nieuw dorp één van de oplossingsrichtingen. Tot slot is ook ingegaan op de relatie van de inwoners met de gemeente.

1.9. Rapportage

In het volgende hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek gerapporteerd en geanalyseerd. Bij de rapportage van de bevindingen wordt indien relevant onderscheid gemaakt naar de verschillende groepen respondenten:

- Senioren (empty-nesters, huishoudens zonder thuiswonende kinderen);
- Gezinnen;
- Jongeren (starters op de woningmarkt);
- Bewoners uit de gemeente Dongeradeel.

Op basis van deze analyse worden conclusies getrokken en aanbevelingen geformuleerd. Deze hebben betrekking op de relatie van de gemeenten Dantumadeel en Dongeradeel en hun burgers. Ook worden aanbevelingen geformuleerd over op welke wijze de problemen van het wonen in Dantumadeel kunnen worden opgelost. Hierbij wordt specifiek aandacht gegeven aan de mogelijkheden van het concept 'Nieuwe Dorpen' als oplossingsstrategie.

2. Analyse

In dit hoofdstuk wordt een analyse gemaakt van de belangrijkste resultaten uit de groepsdiscussies. Achtereenvolgens worden in dit hoofdstuk de volgende onderwerpen behandeld:

- Aantrekkelijkheid van wonen in de gemeente Dantumadeel/Dongeradeel;
- Inventarisatie van de huidige problemen/nadelen van het leven in Dantumadeel/Dongeradeel;
- Oordeel over door professionals geïnterviewde problemen;
- Aantrekkelijkheid van het concept 'Nieuwe Dorpen';
- Relatie met de gemeente.

2.1. Aantrekkelijkheid gemeente Dantumadeel/Dongeradeel

Alle respondenten zijn (sterk) gehecht aan het wonen in de gemeente Dantumadeel/Dongeradeel. Nagenoeg geen enkele respondent heeft plannen om te verhuizen buiten de gemeente. Opvallend is ook het grote aantal respondenten dat in de directe omgeving geboren is en er al zijn hele leven woont.

“Ik ben verknocht aan de omgeving.” (groep senioren)

In het algemeen is men zeer positief over de kwaliteit van de woonomgeving. De respondenten zijn tevreden over hun woning en het wonen in beide gemeenten. De bewoners lijken echter ook niet altijd een hoog ambitieniveau te hebben. Ze zijn tevreden over de situatie, maar hebben amper een mening over hoe het anders of beter zou kunnen zijn.

“Het is niet dat ik het wonen hier geweldig vind; je woont zoals je woont.

Je woont hier prettig.” (groep senioren)

“Het is gewoon lekker wonen.” (groep gezinnen)

“Ik ben hier opgegroeid; je kent niet beter.” (groep jongeren)

In het vervolg van deze paragraaf wordt ingegaan op een aantal aspecten die de hoge woonsatisfactie bepalen. Dit zijn achtereenvolgens de sociale cohesie, de kwaliteit van de groene leefomgeving en de aanwezigheid van voorzieningen.

Sociale cohesie

De bewoners zijn praktisch unaniem positief over de sociale contacten met medebewoners in hun directe omgeving. De respondenten geven aan dat de bewoners prettig met elkaar omgaan. Er is altijd hulp of ondersteuning mogelijk. De kernwoorden die gebruikt worden ten aanzien van de sociale gemeenschap zijn 'hulpvaardigheid', 'medeleven', 'vriendelijkheid', 'betrokkenheid' en 'sociale controle'.

Naast de contacten met medebewoners wordt ook de onmiddellijke nabijheid van familie door een groot aantal respondenten genoemd. Het vertrouwde en de betrokkenheid bij elkaar is een gevolg van het feit dat men er zelf is grootgebracht. De sfeer wordt gekenmerkt door gemoedelijke omgangsvormen. De bewoners zijn vriendelijk en groeten elkaar.

"Dit is bekend, hier voel ik me vertrouwd." (groep gezinnen)

"In de randstad is die sfeer wel anders; zelfs in Leeuwarden groeten mensen elkaar niet op straat." (groep Dongeradeel)

"Het leven hier heeft een kleinschalig karakter; mensen hebben tijd voor je" (groep senioren)

De bewoners kiezen zelf voor de term 'sociale controle'. Zij geven aan deze sociale controle als prettig te ervaren. Zij voelen zich niet beperkt of op een negatieve wijze gecontroleerd door medebewoners.

"Je loopt zo bij iedereen binnen, tot aan de keukentafel; dat is heel gewoon." (groep gezinnen)

"We houden elkaar wel in de gaten, er wordt aan elkaar gedacht, maar ik voel me niet beperkt." (groep jongeren)

De bewoners zijn ook positief over de grote hoeveelheid activiteiten die er georganiseerd worden. Er zijn veel verenigingen. In het verenigingsleven speelt de kerk een belangrijke rol. Het geloof is in het algemeen een bindende factor tussen bewoners. De kerk is naar de mening van bewoners tevens beter georganiseerd dan op veel andere plekken in Nederland. De kerk lijkt een belangrijke pijler voor de sociale contacten in het gebied te zijn. Alleen in Driesum wil het geloof nog wel eens tot botsingen leiden tussen verschillende groepen, aldus enkele respondenten.

Een bewoner uit Dokkum geeft aan de sociale cohesie wel heel sterk te vinden. Hij geeft aan dat het moeilijk is als niet-Fries daar echt in opgenomen te worden. Hoewel hij al 20 jaar in de gemeente woont, voelt hij zich nog steeds een buitenstaander. De Friese deelnemers in de groepen reageren dat een buitenstaander zich ook open moet stellen voor sociale contacten en het sociale leven.

In buurten met veel forenzen is de sociale cohesie minder groot. Het merendeel van de respondenten geeft aan dat te betreuren. Deze ‘forenzen’ houden zich veelal afzijdig van het verenigingsleven. Deze bewoners horen als gevolg daarvan niet echt bij het dorp.

“Die mensen uit de nieuwbouw zie je nooit op Koninginnedag.” (groep senioren)

“Veenwouden is meer een forenzenbuurt; mensen zijn er erg op zichzelf.”

(groep gezinnen)

In de streek lijken er ook verschillen in de landsaard te bestaan. Spontaan wordt door een aantal bewoners aangegeven dat de bodemgesteldheid van de gebieden mede bepalend is voor landsaard. In gebieden waar grondopbrengsten lastiger te realiseren waren en nog steeds zijn, is de sociale betrokkenheid tussen de mensen onderling groter. Dit zou het gevolg zijn van het feit dat men elkaar ook meer nodig heeft in dat soort gebieden.

Natuur/landelijke omgeving

De bewoners zijn zeer tevreden over de groene leefomgeving. Het is een hele rustige omgeving. Je kunt hier in de omgeving ontspannen. Het groen en de ruimte zorgen voor een prettige leefomgeving. In de omgeving bevinden zich veel recreatiemogelijkheden in de natuur, maar het gaat daarbij ook om het groen en de ruimte direct om het eigen huis. Bewoners geven aan het landschap ten noorden van Dokkum minder aantrekkelijk te vinden.

“De ruimte en de natuur zijn hier fantastisch.” (groep senioren)

“Je kan je hier lekker opladen voor de volgende dag.” (groep gezinnen)

“De natuur hier is mooi; boven Dokkum is het landschap kaal. Daar zijn namelijk geen bomen.” (groep senioren)

Respondenten zeggen zich niet voor te kunnen stellen in een drukke stad te wonen. In de steden is er volgens de respondenten onvoldoende groen. De steden zijn te druk en alles is volgebouwd.

“Ik ben blij als ik na een dagje Amsterdam weer thuis ben.” (groep gezinnen)

“Ik zou niet in de randstad willen wonen.” (groep jongeren)

Voorzieningen

De bewoners zijn tevreden over het voorzieningenniveau. Het gaat daarbij zowel om de kwantiteit als de kwaliteit van de voorzieningen. Er zijn voldoende winkels bereikbaar op fietsafstanden. Bewoners betreuren het dat de voorzieningen uit de kleine kernen verdwijnen, maar zien het niet als een echt probleem.

“In Driesum zijn geen winkels, maar het is slechts 4 à 5 km naar Damwoude of Dokkum.” (groep senioren)

“In Dantumadeel zijn relatief veel voorzieningen. Bovendien ligt elk dorpje dichtbij een groter dorp.” (groep jongeren)

Respondenten geven tevens aan de nabijheid van de steden Drachten, Leeuwarden, Dokkum en Groningen prettig te vinden. Dit betekent dat vlakbij ook grootstedelijke voorzieningen aanwezig zijn. Dit wordt met name door gezinnen als een belangrijke kwaliteit van het wonen beschouwd.

“Je bent in 20 minuten in Leeuwarden; daar kan je alles krijgen.” (groep gezinnen)

De gezinnen benadrukken ook de kwaliteit van het basisonderwijs. In elke kern is een basisschool aanwezig. Zij maken zich wel zorgen over het voortbestaan van deze scholen. Veel scholen hebben volgens de landelijke normen een te lage bezetting.

De respondenten vinden het jammer dat het dorps huis in Damwoude gesloten is. Dit betekent dat er geen plek meer is voor biljartclubs of culturele manifestaties. Een dorps huis zorgt voor gezelligheid, aldus de respondenten.

Samenvattend

In de onderstaande tabel worden de belangrijkste pluspunten van het wonen en leven in de gemeente Dantumadeel en Dongeradeel weergegeven. De volgorde waarin ze worden behandeld weerspiegelt de rangorde zoals die door de bewoners is aangegeven. In de tweede kolom wordt aangegeven waar er accentverschillen liggen tussen de verschillende groepen.

Pluspunten	Verschillen tussen groepen
Sociale cohesie	• In alle groepen is sociale cohesie het grootste pluspunt;• De jongeren hechten in het bijzonder waarde aan de nabijheid van bekenden en het verenigingsleven;• Senioren legden daarentegen ook veel aandacht op het contact met burens.
Groen	• Voor een klein deel van de respondenten was het groen belangrijker dan de sociale cohesie; dit verschil is het gevolg van de oriëntatie op het leven. Buurtgeoriënteerden en gemeenschapsgezinden hechten met name waarde aan de sociale cohesie. Voor de gesettelde idealisten vormt de groene leefomgeving het belangrijkste pluspunt.
Voorzieningen	• Alle groepen zijn zeer tevreden over het voorzieningenniveau;• Gezinnen gaven het vaakst aan ook de steden en Leeuwarden tot het voorzieningenniveau van de regio te rekenen.

2.2. Problemen volgens de bewoners

Volgens de bewoners is het leven in Dantumadeel/Dongeradeel prettig en ongecompliceerd. Toch geven zij wel een aantal punten aan die verbeterd kunnen worden. In deze paragraaf komen werkgelegenheid, woningtekort, veiligheid, infrastructuur en tot slot zorg en senioren aan bod.

Werkgelegenheid

In alle groepen kwam de werkgelegenheid als belangrijk probleem naar voren, samen met het woningtekort. In de omgeving is relatief weinig werkgelegenheid. In het bijzonder is er een gebrek aan banen voor hoogopgeleiden. Als gevolg van dit gebrek aan passend werk trekken hoogopgeleiden weg uit de regio. Het gebrek aan werk leidt ook tot een vicieuze cirkel. Het gevolg is namelijk dat de gemiddelde inkomens laag blijven. Een ander gevolg van het beperkte aanbod is dat men relatief ver moet reizen naar zijn werk. Ook heeft men het gevoel dat de hoeveelheid werkgelegenheid verder afneemt.

“Mijn beide dochters moesten verhuizen om aan werk te komen.” (groep Dongeradeel)

“Mijn zoon werkt aan de andere kant van de Afsluitdijk, en rijdt dus elke dag op en neer.” (groep gezinnen)

“Er is wel werk, maar dat is voornamelijk productiewerk.” (groep jongeren)

“Er is hier weinig werk in Dongeradeel; het neemt tevens verder af, dus verwacht te moeten verhuizen na afronding van mijn opleiding.” (groep Dongeradeel)

Een betere infrastructuur wordt door veel bewoners als oplossing gezien. Een deel van de respondenten wijst hierbij op de verantwoordelijkheid van Den Haag voor een betere ontsluiting en dus meer werkgelegenheid. De gemeente gaat in de ogen van de bewoners niet vrijuit. De gemeente dient bedrijven volgens de bewoners meer mogelijkheden te bieden om uit te breiden. De bewoners vinden het de verantwoordelijkheid van de gemeente om het tekort aan werkgelegenheid in de gemeente op te lossen.

Tevens leggen zij ook de schuld van de hoge werkloosheid bij de gemeente. Er zijn te veel beperkende regels die het moeilijk maken om nieuwe bedrijven aan te trekken. Het aanwijzen van gebieden tot natuurgebied beperkt eveneens de mogelijkheden voor nieuwe bedrijvigheid. Enkele respondenten geven aan dat het omvormen van vrijkomende boerderijen naar bedrijfsgebouwen wellicht een oplossing biedt. Veel respondenten geven aan dat er vooral behoefte is aan meer industrie. Een groot deel van de respondenten vindt dat er meer verschillende typen werkgelegenheid mogelijk zijn.

“Het houtverwerkingsbedrijf is bijvoorbeeld verhuisd omdat ze niet mochten uitbreiden.” (groep jongeren)

“Je gaat geen bedrijf beginnen in de buurt van een natuurgebied; voor je het weet zit er een rare kikker.” (groep gezinnen)

Woningtekort

Het gebrek aan geschikte woningen is daarnaast een groot probleem. Hierdoor worden met name de kansen van jongeren en starters op de woningmarkt sterk beperkt. De beschikbare woningen zijn te duur voor de salarissen die zij verdienen. Er zijn te weinig woningen te koop met een acceptabel prijsniveau.

Een groot deel van de starters is op zoek naar een betaalbare woning binnen de gemeente Dantumadeel/Dongeradeel. Hun voorkeur gaat uit naar het wonen in de eigen gemeente, respectievelijk Dantumadeel of Dongeradeel, omwille van de nabijheid van vrienden en familie. Dokkum wordt niet als een alternatieve woonlocatie beschouwd, maar hooguit als een mogelijkheid indien het niet mogelijk is binnen de gemeente te wonen. Het liefst blijft men zelfs in het eigen dorp wonen. In het algemeen heeft men een duidelijke voorkeur voor het kopen van een woning. Het bewonen van een huurwoning wordt hooguit als tijdelijke tussenfase beschouwd. Alhoewel ook wordt aangegeven dat het aanbod aan huurwoningen nog schaarser is dan het aanbod aan koopwoningen.

“Ik zou liever elke dag forenzen dan in Groningen te moeten wonen.” (groep jongeren)

“Mijn meeste vrienden en familie blijven hier hangen. Als die in Amsterdam zouden gaan wonen, zou ik ook verhuizen.” (groep jongeren)

Een mogelijke oplossing is het mogelijk maken van meer ‘zelfbouw’ (particulier opdrachtgeverschap). Het voordeel van zelfbouw is dat de woning later uitgebreid kan worden wanneer het salaris is toegenomen. Het probleem is echter dat er onvoldoende kavels worden uitgegeven voor zelfbouw.

“Ik zou graag zelf iets bouwen, dan geef je daar direct iets eigens aan.” (groep jongeren)

Daarnaast geven respondenten aan dat een voorrangbeleid wellicht tot de mogelijkheden behoort. Dat zou betekenen dat ‘eigen’ inwoners van de gemeente meer kans hebben op een woning. Alle oplossingen vereisen in ieder geval een uitbreiding van de woningvoorraad. Op dit moment mogen de dorpen volgens de respondenten te weinig bouwen.

Veiligheid

Door de verschillende groepen is er veel nadruk gelegd op de problemen met hangjongeren. Dit probleem lijkt in Dantumadeel meer te leven dan in Dongeradeel. Bewoners voelen zich niet prettig als gevolg van de aanwezigheid van hangjongeren. Zij geven echter ook aan dat er te weinig voorzieningen zijn voor de oudere jeugd. Er ontbreekt in Dantumadeel bijvoorbeeld een jongerencentrum zoals dat in Dokkum aanwezig is.

Opvallend is dat er weinig tot geen begrip bestaat voor de hangjongeren. Het wordt primair als overlast beschouwd. Men vindt ook dat de jongeren sterk zijn veranderd ten opzichte van het verleden. Dit wordt door alle groepen genoemd. Ook de twintigers onder de respondenten benoemen dit probleem.

*“Ik snap niet dat die jongeren moeten hangen; vroeger ging ik sporten.”
(groep jongeren)*

De bestrijding van de overlast van de hangjongeren lijken de bewoners niet onderling te kunnen oplossen. Zij kunnen of durven de jongeren zelf of hun ouders er niet op aan te spreken. Op deze manier bedreigt deze overlast de sociale cohesie in de dorpen. De bewoners beschouwen de oplossing van dit probleem als een taak van de gemeente en de politie.

*“Zelf kan je ze er niet op aanspreken, dan heb je de poppen aan het dansen.”
(groep senioren)*

“Als je ouders aanspreekt op het gedrag van hun kinderen, dan is de saamhorigheid snel weg.” (groep jongeren)

Daarnaast wordt het functioneren van de politie als onvoldoende bestempeld. Als gevolg van de schaalvergroting binnen de politie, kent de politie de bewoners niet en vice versa. De bewoners wijten ook de problematiek van de hangjongeren aan de afwezigheid van politioptreden.

“De politie rijdt eens per dag hard door Veenwoude.” (groep senioren).

“De politie moet op de fiets door het dorp rijden, net als vroeger.” (groep senioren).

“Je zou dorpswachten moeten hebben, zoals je ook stadswachten hebt.”

(groep gezinnen)

“Je moet tegenwoordig je fiets op slot zetten; dat hoefde 10 jaar geleden niet.” (groep jongeren)

Over het algemeen voelt iedereen zich veilig. Een enkeling geeft echter aan 's avonds niet meer alleen te durven fietsen.

Ontsluiting/infrastructuur

De respondenten zijn ontevreden over de capaciteit van de infrastructuur. De aansluiting op het wegennet is matig. Er moet ver gereden worden voordat de snelweg wordt bereikt. De capaciteitsproblemen spelen met name op de wegen naar Dokkum en naar Leeuwarden. Het gevolg is dat de reistijd gedurende de spits lang is. Het wordt ook steeds drukker op de wegen.

Binnen de gemeente Dongeradeel verschillen de bewoners van mening over het autovrij maken van het centrum. Een deel van de bewoners is daar voorstander van. Ook betreuren sommige bewoners van Dongeradeel het ingevoerde betaald parkeren. Bewoners relativeren wel de hoogte van het parkeergeld (50 eurocent per dag).

In het algemeen wordt de kwaliteit van het openbaar vervoer als redelijk beschouwd. Het openbaar vervoer is op zondag en 's avonds wel onvoldoende. Toch geven respondenten aan dat de auto belangrijk is. Bijna alle respondenten beschikken ook over eigen vervoer. De respondenten geven aan dat op het moment dat je niet over een eigen auto beschikt, je erg afhankelijk bent van anderen. Ter nuancering geven respondenten aan dat ook op zo'n moment het fijn is om in een dorp te wonen. In een dorp is er burenhulp of brengt de winkelier de boodschappen nog thuis.

“Ik kan met de taxibus slechts tot de gemeentegrens van Hardegarijp, maar daar stopt geen aansluitende bus.” (groep senioren)

“De bussen die rijden, zijn vaak leeg. We zijn op de auto aangewezen.” (groep senioren).

“Als de auto wegvalt, is dat verschrikkelijk.” (groep senioren)

“Op de fiets is alles binnen 10 minuten bereikbaar.” (groep jongeren)

Opvallend, maar niet verbazingwekkend, is dat de bewoners van Dokkum negatiever zijn over het openbaar vervoer in de dorpen. Een deel van de respondenten uit Dokkum geeft aan dat dit een belangrijke reden is om niet in een dorp te wonen. De bewoners van dorpen lijken gewend te zijn aan het serviceniveau en vinden het in het algemeen voldoende.

“Ik zou wel in een dorp willen wonen, mits er voldoende OV is.” (groep Dongeradeel)

“Openbaar vervoer is goed geregeld; we hebben elk uur een bus in ons dorp.” (groep Dongeradeel)

Senioren en zorg

In de groepsdiscussie met senioren is uitgebreid bij het ouder worden in een dorp stilgestaan. Er is gesproken over het aanbod van (zorg)voorzieningen en seniorenwoningen. Senioren denken wel na over hoe zij een toekomstige behoefte

aan zorg kunnen organiseren. Ook bij de behoefte aan toekomstige zorg rekent men op burenhulp. Thuiszorg en maaltijdservice zijn volgens de respondenten goed te regelen. De behoefte aan andere vormen van zorg verwachten senioren onderling te kunnen organiseren. Sommige respondenten vrezen zelfs dat als de overheid te veel ondersteuning biedt, dit de onderlinge hulp zal ondermijnen. Het vertrouwen in ondersteuning door burens wanneer dat nodig is, is zeer groot. Wel gaf men aan dat er een risico is dat deze naastenhulp verdwijnt samen met de wegtrekkende jongeren. Indien iedereen in je sociale omgeving oud is, is het immers moeilijker elkaar te ondersteunen.

*"Een grote familie is te veel gezegd, maar als er hulp nodig is, dan is er ook hulp."
(groep senioren)*

"Je denkt weinig na over wat er gebeurt als je hulpbehoevend wordt; komt tijd komt raad."

(groep senioren)

"Je kan toch geen rekening houden met wat en hoe het gaat in de toekomst; je kan niet vooruitkijken." (groep senioren)

"In elk dorp zou een aanspreekpunt voor zorg moeten zijn." (groep senioren)

"De C1000 brengt hier alles thuis als je even belt." (groep senioren)

Bewoners zouden graag rekening willen houden met hun oude dag. Op dit gebied ontbreken echter naar hun mening geschikte woningen. Er zijn weinig woningen zonder trap, of met een slaapkamer op de begane grond. Echte seniorenwoningen worden te klein gevonden. In zo'n woning ga je bij voorkeur zo laat mogelijk wonen.

"Er zijn onvoldoende seniorenwoningen." (groep senioren)

"Ik ben wel ingeschreven voor seniorenwoning, maar vrees het inleveren van ruimte en tuin." (groep senioren)

Samenvattend

In de onderstaande tabel worden de belangrijkste problemen van het wonen en leven in de gemeente Dantumadeel en Dongeradeel weergegeven. De volgorde waarin ze worden behandeld, weerspiegelt de rangorde zoals die door de bewoners is aangegeven. In de tweede kolom wordt aangegeven waar er accentverschillen liggen tussen de verschillende groepen.

Problemen	Verschillen tussen groepen
Tekort aan werkgelegenheid	• Het tekort aan werkgelegenheid wordt door alle groepen als een groot probleem beschouwd; • Er zijn geen verschillen tussen de groepen geconstateerd.
Woningtekort	• De respondenten gaven aan dat door het stringente bouwbeleid van de gemeente er te weinig wordt gebouwd voor de eigen bevolking. Een tweede effect is dat de woningen te duur worden; • Jongeren gaven aan dat dit voor hen een direct probleem was. Voor gezinnen en senioren was het effect dat jongeren hierdoor wel eens weg konden trekken met name een probleem; • Ouderen vinden het aanbod aan seniorenwoningen onvoldoende. Zij geven aan wel een ruime woning na te streven; anders heeft het blijven wonen in de eigen woning de voorkeur.
Hangjongeren	• Met name bewoners in Dantumadeel ervaren de aanwezigheid van hangjongeren als overlast; • In de dorpen speelde ook het probleem dat bijna geen politie aanwezig is.
Infrastructuur	• Bewoners geven aan dat het wegennet overbelast dreigt te worden. Het is nu al vaak erg druk in de spits; • Bewoners uit Dokkum waren negatiever over de kwaliteit van het openbaar vervoer in de dorpen. De dorpsbewoners waren hier redelijk tevreden over.

2.3. Problemen volgens professionals

In de vorige paragraaf zijn de problemen behandeld zoals die door de respondenten spontaan naar voren zijn gebracht. Door professionals zijn in een eerder stadium ook een groot aantal problemen geïdentificeerd die opgaan voor het landelijke gebied in zijn algemeenheid. Zover als deze problemen niet spontaan door de respondenten specifiek voor Dantumadeel of Dongeradeel zijn genoemd, zijn de problemen aan de respondenten voorgelegd in de groepsdiscussie. In deze paragraaf wordt behandeld in hoeverre de bewoners deze problemen ervaren. Opvallend is dat deze problemen of niet belangrijk zijn voor de respondenten of niet als probleem worden ervaren. In deze paragraaf komen achtereenvolgens lage welvaart, witte schimmel, verdwijnende eigenheid van dorpen en agrarische bedrijven aan bod.

Lage welvaart

De respondenten geven aan dat het gemiddeld inkomen inderdaad lager is. Dit is het gevolg van het beperkte aantal banen voor hoogopgeleiden. De respondenten benadrukken echter dat het gemiddeld lage inkomen niet betekent dat men ook een laag welvaartspeil ervaart. Er is wel een vraag naar meer en nieuwe werkgelegenheid. Het lage welvaartspeil zelf wordt echter niet als een probleem ervaren.

*“Het wonen in Dantumadeel, met alle natuur om je heen, maakt je rijk.”
(groep senioren)*

“Een hoger welvaartspeil zorgt ook voor meer gejaagdheid in het leven; je bent dan niet gelukkiger.” (groep senioren)

“Meer welvaart zet ook de onderlinge hulpvaardigheid onder druk.” (groep senioren)

Witte schimmel

Het uitbreiden bij bestaande dorpen wordt door respondenten niet als landschapsvervuiling gezien. Het negatieve oordeel van professionals over de ruimtelijke verschijningsvorm (witte schimmel) wordt niet door de bevolking gedeeld. Wel geven sommigen kritiek op het type woningen (architectuur) dat gebruikt wordt op sommige uitbreidingslocaties. De bewoners staan zelfs positief ten opzichte van deze uitbreidingen. Het helpt immers het woningtekort te verminderen. Wel wordt aangegeven dat de betaalbaarheid van deze woningen voor ‘de eigen jongeren’ een belangrijk aandachtspunt is.

“Witte schimmel is natuurlijk een diskwalificerende naam; zet er een paar bomen neer en ga na een paar jaar nog eens kijken.” (groep senioren)

“Bouwen aan de rand van een dorp is geen probleem; het probleem is de term ‘witte schimmel’.” (groep Dongeradeel)

“Ik vind de nieuwbouw bij Driesum dus echt niet passen; een gek soort kubussen.” (groep jongeren)

Verdwijnen eigenheid van de dorpen

De bewoners van Dantumadeel en Dongeradeel vinden niet dat de eigenheid van de dorpen aan het verdwijnen is. Respondenten identificeren zichzelf met de kern waarin ze wonen. Ze zijn ook trots op hun eigen dorp en de streek. De gemeente Dantumadeel heeft amper tot geen betekenis voor de identiteit. Bewoners identificeren zichzelf ook niet met de gemeente Dantumadeel. Bewoners beschrijven de ligging van de eigen kern aan de hand van de nabijheid van Dokkum.

“De gemeente zegt me niks; dan denk ik aan het bestuur.” (groep gezinnen)

De verschillende kernen hebben wel een eigen identiteit. Alhoewel de verschillen over het algemeen niet heel groot zijn tussen de dorpen. Ook de verschillen tussen Dantumadeel en Dongeradeel zijn klein. In de groep met bewoners uit Dongeradeel is uitgebreid ingegaan op het verschil tussen de gemeenten Dongeradeel en Dantumadeel. Buiten het verschil in landschap kwam ook naar voren dat in Dantumadeel religie nog een belangrijk aspect in het dagelijks leven vormt. Alhoewel dit ook het geval is in de dorpen te noorden van Dokkum. Er lijkt hooguit een klein mentaliteitsverschil tussen de stad Dokkum en de dorpen in de streek. In de stad zijn de bewoners, aldus de bewoners van Dokkum, meer veranderingsgezind.

“Zwaagwesteinde heeft voor mij een negatief imago.” (groep senioren)

*“Veenwouden is berucht om wat er aan de andere kant van de hoofdweg woont.”
(groep senioren)*

Met name door gezinnen wordt aangegeven dat de sociale cohesie in dorpen verandert. Zij wijten dit onder andere aan technologische vooruitgang (opkomst televisie). Ook waren mensen vroeger actiever in het verenigingsleven.

“Tegenwoordig bel je de overburen; vroeger liep je even binnen.” (groep gezinnen)

Agrarische bedrijven

Het feit dat veel kleinere agrarische bedrijven ophouden te bestaan, wordt door de meeste respondenten niet als een reëel probleem gezien. Het is bij de respondenten bekend dat er steeds meer boeren stoppen. Men betreurt het wel dat deze ontwikkeling gaande is. Deels wordt het een verarming genoemd en ook wordt gevreesd voor verdere schaalvergroting. Maar in het algemeen heerst over deze ontwikkeling een bepaald soort gelatenheid, of acceptatie. Met name wordt betreurd dat het landschap kaler wordt, er zijn bijvoorbeeld minder vaak koeien in de wei te zien.

“Het boerenbedrijf is eigenlijk meer een stukje folklore geworden.” (groep jongeren)

2.4. Oplossingen

Nadat de problemen/knelpunten van het wonen en leven in Dantumadeel/ Dongeradeel zijn geïventariseerd, is er met de bewoners gesproken over mogelijke oplossingen. Aan de bewoners is gevraagd welke oplossingen zij voor de verschillende problemen zagen. Daarna is ingegaan op de mogelijkheid van ‘Nieuwe Dorpen’ als oplossingsvorm.

Opvallend is de grote passiviteit van de bewoners. Er werden amper mogelijke oplossingen genoemd door de bewoners zelf. Zij lijken zichzelf niet verantwoordelijk te voelen voor het oplossen van de problemen. De passiviteit en deels inflexibiliteit om na te denken over oplossingsstrategieën was met name opvallend bij de jongeren.

De bewoners hechten veel waarde aan de groene leefomgeving en de sociale cohesie. Deze kwaliteiten van het wonen in Dantumadeel en Dongeradeel compenseren ruimschoots de problemen. De bewoners beschouwen zichzelf ook niet als eigenaar van de problemen. De eigenaar van de problemen en de verantwoordelijkheid om de

problemen op te lossen, ligt volgens de bewoners volledig bij anderen, en met name bij de gemeente.

Daarnaast lijkt er bijna een soort angst te bestaan voor het oplossen van de problemen. Dit zal naar alle waarschijnlijkheid namelijk verandering betekenen. De bewoners vrezen dat het oplossen van de problemen ten koste zal gaan van de sociale cohesie. Dit vrezen kan deels zelfs als xenofobisch beschreven worden, wanneer het gaat om de houding ten opzichte van randstedelingen. Er lijkt een grote angst te leven in deze Friese gemeenten dat de streek 'overstroomt' met nieuwe bewoners uit de randstad.

De houding ten opzichte van randstedelingen beïnvloedt ook het oordeel van bewoners over de wenselijkheid van meer toerisme. Ten aanzien van de mogelijkheden van meer toerisme zijn de bewoners niet eenduidig positief. Een deel van de respondenten geeft aan dat toerisme een schone industrie is en dat het de eigenheid van de streek niet aantast. Enkele respondenten lijken het een soort tweederangs bedrijfstak te vinden.

“Den Haag wil ons laten geloven dat dit de speeltuin van Nederland is; recreatie is geen echte werkgelegenheid.” (groep senioren)

“Ook toerisme levert weinig banen voor hoogopgeleiden op.” (groep jongeren)

“Mensen komen hier voor hun rust; dan geven ze niet zoveel uit.” (groep Dongeradeel)

Een ander deel van de respondenten ziet echter veel kansen in het toerisme. Zij onderkennen de kwaliteit van de landelijke omgeving. Zij zijn van mening dat de kansen voor toerisme nog onvoldoende benut worden. Er zijn te weinig mogelijkheden om bijvoorbeeld te overnachten. Een aantal respondenten, met name uit Dokkum, geeft aan dat het belangrijk is dat er meer activiteiten komen voor toeristen. Met name op zondag zijn veel voorzieningen, zoals cafés, gesloten.

“Misbruik het groen niet, gebruik het. Haal die toerist uit het westen met geld hierheen.” (groep gezinnen)

“Het is raar dat wanneer je voor toerisme kiest, er geen camping (Vogelwacht) opgezet mag worden.” (groep gezinnen)

“Voor het ontwikkelen van meer toerisme is de saaiheid op zondag in Dokkum wel een probleem.” (groep Dongeradeel)

“Het is typisch Fries om eerst op de bedreigingen van iets nieuws in te gaan in plaats van op de positieve aspecten.” (groep senioren)

Ten aanzien van de werkgelegenheid geven de respondenten aan dat de oplossing in hun ogen het beste gevonden kan worden in meer industrie. Daarnaast gaven zij aan dat de gemeente bedrijven meer ruimte moet geven om uit te breiden. Er zou bijvoorbeeld een bedrijventerrein in de gemeente Dantumadeel moeten komen. Minder regels vanuit de (gemeentelijke) overheid ten aanzien van bedrijvigheid zal volgens de respondenten de werkgelegenheid ten goede komen. Het gebruiken van leegkomende boerenbedrijven als (niet-agrarische) bedrijfsruimte is een ander idee dat door bewoners naar voren is gebracht.

Ten aanzien van het woningtekort geven de bewoners aan het liefst een uitbreiding van de dorpen te willen. Zij hebben een voorkeur voor eenvoudige en betaalbare eengezinswoningen. Op die manier kan de eigen jeugd een woning in het eigen dorp betrekken. Het ideaal is als deze woningen in later stadium vergroot kunnen worden. Dit betekent dat de bewoner er later bijvoorbeeld een kamer bij kan bouwen. Dit zorgt voor lage aanschafkosten, maar vooral voor als het ware 'doorstroommogelijkheden' binnen de eigen woning.

Een beter aanbod aan seniorenwoningen zou volgens de respondenten ook de doorstroming op de woningmarkt verbeteren. Op die manier komen er namelijk woningen vrij voor starters. Het sluit namelijk aan bij de wens van senioren naar ruimere en beter geoutilleerde seniorenwoningen.

"Ik zou wel een goed appartementencomplex in de gemeente willen hebben; als tussenfase voor de echte bejaardenwoning." (groep senioren)

Aantrekkelijkheid van het concept 'Nieuwe Dorpen' als oplossingsvorm

Hoewel het concept 'Nieuwe Dorpen' niet spontaan naar voren is gebracht door respondenten, hadden zij er bijna allemaal wel al eens over gehoord. In het algemeen wordt het plan voor het bouwen van nieuwe dorpen weinig enthousiast ontvangen. De bewoners hebben een voorkeur voor het uitbreiden van de bestaande dorpen. Een deel van de respondenten heeft een duidelijke negatieve verwachting, de rest een min of meer neutrale houding. In deze paragraaf worden de argumenten behandeld zoals die door de bewoners zijn gegeven.

In de eerste plaats wordt het overdreven gevonden om allerlei nieuwe voorzieningen in een nieuw dorp aan te leggen als er reeds dorpen bestaan. De bewoners zijn bang voor achteruitgang in de bestaande kernen. Uitbreiding van een dorp leidt namelijk tot nieuwe impulsen en tot opwaardering van de voorzieningen in een kern. Een nieuw dorp bedreigt volgens de respondenten daarentegen juist de positie van en het voorzieningenniveau in bestaande dorpen.

“Waar het stil staat, gaat het achteruit.” (groep senioren)

“Doordat er niet gebouwd wordt, staat de ontwikkeling stil.” (groep Dongeradeel)

Respondenten zien het bouwen van een nieuw dorp niet als logische oplossing van het woningtekort. De huidige woningmarktproblemen worden volgens het grootste deel van de respondenten met name veroorzaakt door de beperkte uitbreidingsplannen van de gemeente. De respondenten zien geen bezwaar in het uitbreiden van huidige dorpen. Dat de huizenprijzen bij nieuwbouwprojecten vaak te hoog zijn, vormt voor hen wel een aandachtspunt. De lokale bevolking, in het bijzonder de starters, kan dat niet betalen.

Zoals reeds vermeld, zien de bewoners de huidige uitbreidingslocaties niet als landschapsvervuiling. Onbegrijpelijk is het voor de respondenten dat indien een huidige uitbreiding als witte schimmel wordt beschouwd, er wel midden in het landschap een geheel nieuw dorp gebouwd kan worden.

“Die huizen moeten wel gebouwd worden, maar niet in een nieuw dorp.”

(groep gezinnen)

“Je hebt een mooi landschap; daar ga je toch niet middenin bouwen met het doel witte schimmel te voorkomen?” (groep jongeren)

“Wat is het voordeel van een nieuw dorp boven het aanwijzen van een bestaand dorp als groeikern?” (groep jongeren)

Het positieve effect ten aanzien van de werkgelegenheid wordt door de bewoners betwijfeld. Zij snappen niet op welke manier een nieuw dorp leidt tot meer werkgelegenheid.

“Een nieuw dorp levert alleen werk op zolang er gebouwd wordt.” (groep jongeren)

“Maar waar komt dat werk dan vandaan? Het wordt óf een forenzendorp óf de werkloosheid blijft even hoog.” (groep jongeren)

Het is voor de respondenten ook onduidelijk voor wie zo'n dorp gebouwd wordt. Zij verwachten niet dat lokale bewoners kiezen voor een nieuw dorp. Het eigen, bekende dorp zal de voorkeur hebben; alle deelnemers identificeren zich immers met het eigen dorp en niet met de gemeente. In een nieuw dorp ontbreken identiteit en sociale samenhang. Of er voldoende westerlingen zijn die er willen wonen, kan men niet inschatten. Zij werpen echter wel de vraag op waarom er in Dantumadeel voor hen gebouwd zou moeten worden. Er kan beter gebouwd worden voor de eigen lokale bevolking in de bestaande dorpen.

“Je gaat toch geen dorp voor mensen uit Holland bouwen; dan doe je dit voor eigen mensen.” (groep gezinnen)

“Import is prima, als het maar niet te veel wordt.” (groep jongeren)

Een belangrijk bezwaar van een nieuw dorp is het ontbreken van een sociale structuur. Er is geen kerk in een nieuw dorp en er ontbreekt ook een identiteit. Een nieuw dorp lijkt daarmee diametraal te staan ten opzichte van het belangrijkste argument om in Dantumadeel te wonen en te willen blijven wonen. Een nieuw dorp is onbekend, in ontwikkeling en veranderend. De meeste bewoners kiezen echter juist voor het bekende en vertrouwde van de bestaande kernen.

“Ik heb ooit in Zeewolde gewoond, maar dat heeft geen sfeer.” (groep jongeren)

Het geven van identiteit op basis van de locatie geeft het dorp geen identiteit volgens de bewoners. Dat wordt beoordeeld als gezocht en verzonnen. Dit heeft vermoedelijk ook te maken met het feit dat dit een identiteit is die ontleed is aan het ruimtelijk ontwerp. Zoals al eerder aangegeven, ontlene de bewoners van Dantumadeel en Dongeradeel de identiteit aan de sociale cohesie. Het sterke gevoel van samenhang in de dorpen.

“Van die historische plek, dat is toch nep, daar merk je niks van als je er woont.” (groep Dongeradeel)

Een respondent uit Dongeradeel merkt overigens op dat het ontbreken van die identiteit wel eens een pluspunt kan zijn. In zo'n dorp zal men toleranter/opener staan tegenover verschillende groepen. Als een nieuwe bewoner zich in een nieuw dorp vestigt, kost het waarschijnlijk minder moeite om in de gemeenschap opgenomen te worden.

“In zo'n dorp hoef je niet van kaatsen te houden om er toch bij te horen.” (groep Dongeradeel)

Indien er toch voor gekozen wordt om een nieuw dorp te ontwikkelen, geven de respondenten aan dat er goed over de ontwikkelingsfasen nagedacht dient te worden. Daarnaast dient een nieuw dorp zijn aantrekkelijkheid te ontlene aan ruime kavels. Tot slot is een goede basis van voorzieningen, zoals een multifunctioneel centrum, belangrijk.

Toch geven enkele respondenten aan dat het bouwen van een nieuw dorp wel een positieve impact heeft. De negatieve reacties wijten zij aan de volksaard. Een groot deel van de bevolking staat niet als vanzelfsprekend positief tegenover nieuwe ontwikkelingen. Men is huiverig voor verandering en behoudt liever het bekende bestaande.

*“Het brengt kapitaal naar de regio; het dorp zal immers rijke westerlingen aantrekken.”
(groep gezinnen)*

“De reactie in deze regio is vaak; dit wordt toch niks hier.” (groep senioren)

2.5. Relatie met de gemeente

Zoals al eerder aangegeven, identificeren de respondenten zichzelf met de kern waar ze wonen. De gemeente Dantumadeel/Dongeradeel speelt daarbij geen belangrijke rol. De betekenis van de gemeente hoeft van de bewoners ook niet groter te worden.

Imago en rol van de gemeente

De gemeente maakt niet of onvoldoende deel uit van het sociale vangnet. Problemen worden door bewoners zoveel mogelijk in eigen kring opgelost. De problemen die men niet zelf kan oplossen, worden op het bordje van de gemeente gelegd. Op dat moment schiet vervolgens de gemeente, volgens de bewoners, tekort in het oplossen van de problemen. In geen enkele groepsdiscussie werden voorbeelden genoemd waarbij een goede samenwerking tussen bewoners en gemeente tot het oplossen van problemen heeft geleid.

In de ogen van de bewoners doet de gemeente te weinig om de problemen op te lossen. De gemeente doet niets aan het woningtekort; dorpen mogen immers van de gemeente niet uitbreiden. De werkgelegenheid wordt ontmoedigd als gevolg van de grote hoeveelheid (gemeentelijke) regels. Ook zet de gemeente zich onvoldoende in om geld beschikbaar te krijgen voor een betere ontsluiting. Tot slot wordt er niet voldoende slagvaardig opgetreden door de politie tegen hangjongeren.

Het algemene beeld over de gemeente is overwegend negatief. Dit beeld lijkt mede bepaald te worden door een zekere onbekendheid met de gemeente. De gemeente is te veel bezig met procedures en het naleven van regels. De gemeente denkt te weinig mee met initiatieven die bewoners hebben. Respondenten verwachten van de gemeente een positievere houding en een meer ondersteunende rol. Tot slot lijkt de interne communicatie binnen de gemeente niet altijd voldoende. De ene ambtenaar weet onvoldoende wat de ander doet. Hierdoor ontvangt een burger, naar eigen zeggen, nogal eens tegenstrijdige informatie.

De gemeente zou in de uitstraling naar buiten kunnen inzetten op een constructieve rol. Bij zo'n rol hoort het samen met direct betrokkenen oplossen van problemen. Bewoners die een initiatief willen ondernemen, zien de gemeente onvoldoende als logische partner.

“Je wordt alleen maar ontmoedigd om zelf actief iets op te zetten.” (groep jongeren)

“De besluitvorming mag allemaal wel wat vlotter.” (groep senioren)

“Ik snap best dat sommige dingen volgens procedures niet kunnen, maar waarom nodigt de gemeente me dan niet uit om samen een oplossing te zoeken?”

(groep jongeren)

“Ik weet vaak niet wie ik als contactpersoon binnen de gemeente kan benaderen.”

(groep Dongeradeel)

“Je weet vaak niet wat de gemeente voor je kan betekenen.” (groep senioren)

Informatievoorziening

De belangrijkste informatiebron voor de bevolking is het wekelijkse huis-aan-huisblad. Het merendeel geeft aan deze wekelijkse krant ook daadwerkelijk te lezen. Een enkeling geeft aan dat daarnaast of in plaats daarvan veel informatie van 'horen zeggen komt.'

Een tweede informatiebron is de gemeentegids die jaarlijks uitkomt. De bewoners geven aan dat verder bekend is dat plannen in de bibliotheek bekeken kunnen worden. Het is afhankelijk van de eigen interesse of men dat ook werkelijk doet.

Enkele jongeren noemen tevens de mogelijkheid om de website van de gemeente te bezoeken.

Samenwerkingsverband NOFA

Aan de respondenten in groep 4 (bewoners van Dongeradeel) is gevraagd of zij gehoord hadden van het intergemeentelijke samenwerkingsverband NOFA. De respondenten hadden wel eens over dit samenwerkingsverband gelezen/gehoord. Zij beschikken over onvoldoende kennis om dit echt te beoordelen, maar zijn positief over het idee van samenwerking. Men vindt het ook logisch dat er waar mogelijk samenwerkingsverbanden worden aangegaan met buurgemeenten.

3. Conclusies en aanbevelingen

3.1. Conclusies

Alle bewoners die aan het woord zijn gekomen, tonen zich tevreden over het leven in Noordoost-Friesland. Zowel in de gemeente Dantumadeel als in de gemeente Dongeradeel, ongeacht leeftijd of levensfase, wegen de voordelen vele malen zwaarder dan de nadelen. De belangrijkste reden voor deze tevredenheid zijn enerzijds de prachtige natuur, de rust en de ruimte. Anderzijds worden de goede sociale contacten in de directe omgeving met familieleden en burens genoemd. Daarnaast zijn de contacten die worden opgedaan in het rijke verenigingsleven en in kerkverband als belangrijke redenen opgevoerd voor de tevredenheid met het wonen in deze streek. Het idee dat er sprake is van een *gemiddeld lagere welstand* (probleem geschetst door professionals), wordt door de bewoners resoluut van de hand gewezen. Deelnemers geven aan dat het gemiddeld inkomen in de regio weliswaar lager is, maar dat de omgeving, de ruimte, de rust, de bevolking, het verenigingsleven, et cetera, dit ruimschoots compenseren.

Problemen

Als belangrijkste problemen zien de bewoners het gebrek aan werkgelegenheid in de directe omgeving (met name voor hoger opgeleiden) en het woningtekort als gevolg van geringe uitbreidingsmogelijkheden in de bestaande kernen. Beide geschetste problemen betekenen in feite een gevaar voor de zogenoemde sociale contacten; jongeren kunnen in de eigen streek geen geschikte betaalbare woning vinden, senioren signaleren op termijn een gebrek aan zorgappartementen, en het gebrek aan banen zorgt voor een uitstroom van jongeren. Dit laatste wordt genuanceerd door de jongeren zelf, die aangeven liever te forenzen dan de eigen streek, familieleden en bekenden te moeten verlaten. Ook de senioren groep gaf aan te vertrouwen op de hulp van de directe omgeving als zij zorgbehoevender zullen worden. Senioren geven aan zo lang mogelijk zelfstandig te willen blijven wonen. Andere geschetste problemen hebben betrekking op de ontsluiting van de kernen naar Leeuwarden en Drachten. De groepen met bewoners van Dantumadeel noemen tot slot ook de overlast van hangjongeren.

Geconcludeerd moet worden dat een *sense of urgency* voor deze problemen ontbreekt. Bij een grote meerderheid van de deelnemers was een groot vertrouwen waar te nemen in de capaciteit van de eigen sociale netwerken om problemen te ondervangen. De schoonheid van de omgeving en de rust dragen er naar hun zeggen

eveneens toe bij dat het ‘allemaal wel meevalt’. De gemeente als oplosser of ‘verzachter’ van problemen komt niet in dit rijtje voor. Er lijkt sprake te zijn van een kloof tussen burger en overheid in deze gemeenten; bij alle gesignaleerde problemen wordt de gemeente primair en de overheid secundair als probleemeigenaar aangewezen en hebben de meeste bewoners kritiek op het oplossend vermogen van de overheid. Dit kan als volgt worden weergegeven:

Probleem	Oplossend vermogen van gemeente en landelijke overheid
Werkgelegenheid	• Gemeente geeft geen vergunningen af voor industrie en bouwbedrijven; • In het algemeen onduidelijkheid over de richtlijnen met betrekking tot vestiging van bedrijven; • Gevoel niet te weten bij wie of bij welke afdeling aan te kloppen met initiatieven waarbij men ook de gemeente nodig heeft.
Woningtekort	• Er kan nauwelijks worden bijgebouwd en wat wordt bijgebouwd, is te duur voor de eigen bevolking/jongeren; • ‘Witte schimmel’ beschouwen de bewoners niet als een probleem. Het uitbouwen van de dorpen wordt als een logische ontwikkeling gezien. Het verbod op uitbreiding van de dorpen dreigt de ontwikkeling van de dorpen te beperken; • Nieuwe woningen sluiten te weinig aan op behoeften van starters (in het algemeen omschreven als ‘een kavel aan de randen van dorpen met een relatief kleine eengezinswoning die in betere tijden naar eigen inzichten kan worden uitgebouwd’).
Ontsluiting	• Rijk stelt geen geld beschikbaar voor verbreding van de N365.
Hangjongeren	• Door schaalvergroting van de gemeente opereren politie en brandweer op een veel grotere schaal en zijn daardoor te weinig zichtbaar.

Verwachtingen ten aanzien van de gemeente hebben bewoners amper. De gemeente lijkt in het dagelijks leven onzichtbaar te zijn. Bewoners identificeren zich met de kern waarin ze wonen en niet met de gemeente als geheel. Dit neemt niet weg dat in een tweetal gevallen bewoners aangaven hulp van de gemeente te willen krijgen. Het feit dat niet om deze hulp is gevraagd, lijkt voort te komen uit een drempel die deze bewoners belette naar de gemeente toe te stappen. Zij geven aan behoefte te hebben aan een persoon bij de gemeente met wie zij hun vraag of probleem kunnen bespreken.

Een ander gesignaleerd probleem is een zekere mate van wantrouwen richten mensen van buiten de regio in het algemeen en richting randstedelingen in het bijzonder. Vanuit hun oriëntatie op het leven is een groot deel van de bewoners gericht op het doen van dingen in groepsverband en op het daarbij ondersteunen van elkaar. De meer individualistisch ingestelde ‘westerling’ wordt gezien als een bedreiging voor de sociale structuur, en de bewoners zetten vraagtekens bij de bereidheid van deze mensen van buiten om zich aan te passen aan de lokale mores. Het wantrouwen tegen mensen van buiten lijkt ook de verklaring te zijn waarom het natuurtoerisme niet als een aantrekkelijke optie wordt gezien om de regio economisch te versterken. Dat wil zeggen: de meeste bewoners zien hierin wel kansen voor de werkgelegenheid, maar

de prijs die daarvoor moet worden betaald (afkalving van de kernkwaliteiten: natuur en rust) lijkt als te hoog te worden ervaren.

Oplossingen

Zoals uit het schema blijkt, is er nauwelijks sprake van identificatie van de bewoners zelf met de geschetste problemen. In alle groepen was er weinig bereidheid om zelf initiatieven te willen ontplooiën om de problemen te lijf te gaan. Opvallend in dit verband was ook de passiviteit die waarneembaar was bij de groep jongeren.

De oplossingen zullen vanuit de gemeente moeten komen, aldus de geïnterviewde bewoners. In het schema zijn de door de bewoners aangedragen suggesties verwerkt. Duidelijk werd wel dat het concept 'Nieuwe Dorpen' door de meeste respondenten niet als een oplossing wordt gezien. De bewoners geven aan dat ze het logischer vinden om bestaande dorpen uit te breiden dan een nieuw dorp te bouwen. Het wonen in een nieuw dorp wordt door hen ook niet aantrekkelijk gevonden. Zij waarderen namelijk juist de sociale structuur in de bestaande dorpen. Een enkeling geeft dan ook aan dat nieuwe dorpen hooguit interessant zijn om de westerlingen 'in te stoppen'.

3.2. Aanbevelingen

- Dat het bouwen van een nieuw dorp door de gespreksdeelnemers niet wordt gezien als een oplossing, kan mede worden verklaard vanuit de onbekendheid met het fenomeen. Het is moeilijk voor bewoners om in dit stadium een beeld te krijgen in hoeverre een nieuw dorp de bestaande problemen kan oplossen. Indien de gemeente aannemelijk kan maken dat nieuwe dorpen kunnen bijdragen aan het geven van een economische impuls aan de regio, zal de weerstand vanuit de bevolking verminderen. Immers, de werkgelegenheid beschouwt men als belangrijkste probleem. Daarentegen zijn weerstanden te verwachten indien de gemeente het bouwen van een nieuw dorp beargumenteert als oplossing voor het woningtekort. Jongeren hebben heel nadrukkelijk aangegeven te willen wonen in het dorp waar zij zijn opgegroeid en waar zij hun sociale contacten hebben. In dit geval dient overwogen te worden bestaande dorpskernen uit te breiden. Bezien dient te worden in hoeverre de nieuwe Nota Ruimte hiervoor mogelijkheden biedt.
- In ieder geval is het belangrijk dat op een geloofwaardige en heldere manier het belang van een nieuw dorp voor de andere kernen wordt gecommuniceerd. Bewoners voelen zich sterker verbonden met hun eigen dorp dan met de hele gemeente. Het is raadzaam de communicatie hierop af te stemmen.
- De passiviteit van de burgers in de regio, hetgeen gepaard gaat met angst om 'het hoofd boven het maaiveld uit te steken', lijkt een belangrijke bedreiging te vormen

voor het economisch versterken van de regio. Dit probleem dient over meerdere schakels bestreden te worden. Het initiatief om de krachten van een aantal gemeenten in NOFA-verband te bundelen, is in dit licht een goed initiatief (alhoewel nauwelijks bekend bij de bewoners). Ook andere partijen in Noordoost-Friesland (Kamer van Koophandel, lokale banken) dienen echter te worden gemobiliseerd. De gemeente Dantumadeel en Dongeradeel kunnen zelf een bijdrage leveren aan het verzachten van het probleem door een frontoffice in te stellen waar bewoners terecht kunnen als het gaat om initiatieven op het gebied van het starten van een eigen bedrijf en andere projecten die buiten de gebruikelijke loketfuncties vallen. Deze frontoffice zoekt contact met de verschillende interne afdelingen om het antwoord op de vraag te krijgen. Op deze wijze wordt voorkomen dat initiatiefnemende burgers met meerdere afdelingen te maken krijgen die een bepaald initiatief om moverende redenen af- of toewijzen.

- De gesignaleerde kloof tussen inwoners en de gemeente dient naar de mening van Motivaction om een aantal redenen te worden verkleind. Enerzijds omdat van rijkswege deze problematiek hoog op de agenda staat, anderzijds omdat het beperkte aantal 'ondernemende burgers' zijn weg nu niet weet te vinden naar de gemeente. Concreet betekent dit dat de gemeente:
 - a) De zichtbaarheid in de dorpskernen ('dorpshuis') moet handhaven en waar mogelijk moet uitbreiden;
 - b) De mogelijkheden dient te bezien of het verenigingsleven en de kerk ingezet kunnen worden om de bewoners te informeren over wat er speelt binnen de gemeente.
- Motivaction ziet in het doorontwikkelen van het toerisme in de regio een grote kans. Wat deze economische ontwikkeling in de weg kan staan, is de landsaard. Er is in het gebied weinig behoefte aan een instroom van mensen uit andere regio's. Bij de introductie van initiatieven op het gebied van toerisme dient met deze gevoelens rekening gehouden te worden.